

Hannah Arendtová – Walter Benjamin: Lovení perel¹

Vybral a přeložil Marek Kettner.

Praha, Herrmann & synové 2023. 108 s.

Benjaminovo myšlení se u nás v posledních letech těší poměrně stabilní pozornosti. Nelze nezmínit zatím třídílný výbor z díla, který připravil Martin Ritter, či překlad Benjaminovy habilitační práce od Martina Pokorného.² Právě neslavným osudem Benjaminovy habilitace otevírá Arendtová svůj esej představený autorovým pěti statím a kritikám ve sborníku s názvem *Lovení perel*. Podle Arendtové mělo nepochopení ze strany odborné obce, ba odmítnutí Benjaminova způsobu psaní co do činění s jeho přesvědčením, že hodnota textu spočívá ve schopnosti správně citovat a komponovat. Exemplárním případem Benjaminova *ideálu* je dle autorovy sběratelství, v němž má být oživováno domněle bezcenné či marginální. V rozměrem a důležitostí zdánlivě nepodstatných a drobných předmětech se pak má skrývat goethovský *Urphänomen*, tedy *dějinný prapůvod* jakožto jádro Benjaminovy metafyziky.³ Sběratelství, potažmo citování Arendtová spojuje také se zvláštní *pozorností*, již si má Benjaminův myslitel osvojit a jež nakonec tvoří hlavní osu předloženého výboru. V následujících odstavcích se pokusím odůvodnit, proč je *Lovení perel* v tomto směru chvályhodným editorským počinem.

První část sborníku tedy tvoří esej Hanny Arendtové, publikovaná poprvé v časopise *New Yorker* v roce 1968.⁴ Arendtová otevírá text ironicky. Benjaminu líčí jako směšnou postavku z dětské říkanky, kterou semlela kola dějin. Za života se Benjamin nedočkal slávy a pro svůj příklon k Brechtovi a koketerii s marxismem přišel o řadu vlivných přátel. Obdiv k dramatikovi popudil i do té doby blahosklonného Adorna, který se za Benjaminu hodlal zaručit před kolegy v zámoří. V Evropě, kde bylo stále obtížnější přežít, natož se prosadit, byla Benjaminova nepoddajnost,

1 Tato práce byla podpořena programem „Univerzitní výzkumná centra Univerzity Karlovy“, č. UNCE/24/SSH/026.

2 Viz Benjamin, W., *Výbor z díla*. I: Literárněvědné studie. Přel. M. Ritter. Praha, OIKOYMENH 2009; Benjamin, W., *Výbor z díla*. II: Teoretické pasáže. Přel. M. Ritter. Praha, OIKOYMENH 2011; Benjamin, W., *Výbor z díla*. III: Psaní vzpomínání. Praha, OIKOYMENH 2016. Martin Ritter věnoval Benjaminovi také dvě zevrubné studie: Ritter, M., *Poznáním osvobozovat budoucí. Benjaminova teorie pravdy* (Praha, OIKOYMENH 2018) a *Filosofie jazyka Waltera Benjaminu* (Praha, Filosofia 2009). V českém překladu je dostupná i Benjaminova habilitační práce: Benjamin, W., *Původ německé truchlohy*. Přel. M. Pokorný. Praha, Malvern 2016.

3 Arendt, H., *Walter Benjamin (1892–1940)*. In: Kettner, M. (ed.), *Lovení perel*. Přel. M. Kettner. Praha, Herrmann & synové 2023, s. 21.

4 Tým rok byla esej přetištěna jako úvod k Benjaminově anglické antologii (*Illuminations*) a ve vlastním sborníku Arendtové (*Men in Dark Times*). Viz Weissberg, L., *On Friendship in Dark Times: Hannah Arendt Reads Walter Benjamin*. In: Richter, G. (ed.), *Literary Paternity, Literary Friendship: Essays in Honor of Stanley Corngold*. Chapel Hill, University of North Carolina Press 2002, s. 279. Dostupné na: http://www.jstor.org/stable/10.5149/9781469658254_richter.17; [cit. 17. 7. 2024].

nesrovnatelnost a nesrozumitelnost na obtíž.⁵ Podle Arendtové tyto rysy jeho práce a povahy zavřely Benjaminovi důležité dveře, posmrtně mu však zajistily jedinečné postavení napříč vědeckou a uměleckou scénou.

Benjamin se zabýval teologií, ovšem nebyl teologem, překládal Prousta či Balzaca, ale nebyl překladatelem; psal literární a divadelní kritiky, avšak nebyl ani kritikem. Zmíněná habilitace o německém baroku by jej teoreticky vyšvihla mezi historiky, ale ani to se nestalo, a jako filosof Benjamin za života rovněž spíše neobstál. Přesto není Benjaminova nezařaditelnost pouhým indexem jeho nezdaru, tvrdí Arendtová. Nezařaditelnost chápe naopak jako výkon vyvěrající z jeho filosofického přesvědčení o tom, co je pravda a tradice. Z pohledu – sic skeptické – Arendtové stojí Benjamin nad překladem, dějepiscem, kritikou či filosofií jako básník-metafyzik, který vystihl jádro právě těch disciplín, v nichž z pohledu *tradice* kategoricky selhal.

Ve druhém oddílu eseje nazvaném podle jedné Brechtovy básně, „Temná doba“, se Arendtová zabývá neutěšeným obdobím, v němž Benjamin na pozadí počínající války učinil několik marných pokusů zajistit si stabilní a výdělečnou pozici.⁶ Arendtová si zde na základě biografických stop všímá především Benjaminova myšlenkového rámce. Mohl působit nezodpovědně, až naivně, říká, v jádru však zůstával pevný a vědoucí a ve svém – mnohdy nepochopitelném – jednání se držel vlastních filosofických principů: „byl odhodlaný studovat hebrejštinu za tři sta marek měsíčně, jestliže si sionisté myslili, že jim to bude k něčemu dobré, nebo za tisíc francouzských franků myslet dialekticky i se všemi prostředkujícími ozdůbkami, pokud se s marxisty nedalo dohodnout jinak. Zaslouží si obdiv, že nakonec na nic z toho nepřistoupil, ani když se později ocitl na dně.“⁷ Benjaminovu nepřizpůsobivost autora spojuje s odmítnutím opustit *výsostnou* pozici člověka, který porozuměl katastrofě, k níž se v Evropě schylovalo. Údajně viděl sám sebe jako někoho, kdo ve stavu posmrtného prozření prorocky nahlíží svět v troskách, zatímco druzí se pošetile drží klamně naděje v budoucnost.⁸

Poslední část eseje Hannah Arendtové, nazvanou „Lovec perel“, lze číst jako mistrnou analýzu jednoho z ústředních Benjaminových pojmů: „tradice“, a to v návaznosti na zmíněné *citování*. Benjamin – stejně jako řada myslitelů jeho doby – upozoroval, že sebeidentifikace většinové společnosti a výklad dějin se ocitly v krizi.⁹ Právě z této skepse vysvětluje Arendtová Benjaminův svébytný příklon k citaci: „Byla-li minulost předána jako tradice, pak má autoritu; prezentuje-li se autorita dějinně, stává se tradicí... [Benjamin] došel k závěru, že se musí objevit nové způsoby, jak zacházet s minulostí. V tom se stal mistrem, když objevil, že tradovatel-

5 Arendt, H., Walter Benjamin (1892–1940), c.d., s. 11.

6 Weissberg, L., On Friendship in Dark Times: Hannah Arendt Reads Walter Benjamin, c.d., s. 279.

7 Arendt, H., Walter Benjamin (1892–1940), c.d., s. 39.

8 Tamtéž, s. 49.

9 Tamtéž, s. 56.

nost minulosti byla nahrazena její citovatelností a že na místě původní autority vystala podivná moc usadit se kousek po kousku v přítomnosti a připravit ji o „klid myslí“, onen bezduchý klid sebeuspokojení.“¹⁰

Citaci tedy Benjamin chápe jako burcuující prvek, jako přerušení ve smyslu procitnutí v sobě uspokojeného myšlení z jeho slepoty a lenivosti: „citáty ... bloumajícího připraví o přesvědčení.“¹¹ Můžeme říci, že citovat pak znamená *opakovat původní v jeho neopakovatelnosti*, neboť Benjaminovo citování má blízko k takovým pojmům, jako je „záblesk pravdy“, „cézura“ či „dialektický obraz“, jež jsou všechny ukotveny v koncepci dějinného původu.¹² Odkazují tedy k heuristickému vytržení, jehož nelze dosáhnout (pouze) intencionálním úsilím, nýbrž spíše myšlenkovou askézí a trpělivostí sběratele.

V rámci výboru se překvapivě – a navzdory obvyklému Benjaminovu vymezení se vůči hegelovské či marxistické dialektice – slovo *dialektika* objevuje v nezanedbatelném množství. Benjaminův pojem dialektiky lze vztáhnout právě k *citování a sběratelství*, jež mají platit za *teoreticky plodné praktiky* zmíněného *opakování původnosti*. Oporou pro tuto mou interpretaci je již vhodně zařazený esej Arendtové, která dokládá Benjaminovo spojení „zlomu v tradici“ se „sběratelstvím“. Podobně jako citování vede také sběratelství k vytržení věci z původního kontextu a k jejímu vsazení do kontextu nového.¹³ Ani jedna z těchto praktik zde neslouží vnějšímu účelu, nýbrž sama sobě. Sběratel ožívuje původní smysl historických artefaktů, stejně jako autor ožívuje význam citací.

Sběratel či autor jsou tudíž prostředníky v procesu, kde původní přichází k sobě jakožto aktuální, tj. jakožto *původní v pravém slova smyslu*. To, co zde přichází k sobě, ovšem již nejsou velké dějinné příběhy, nýbrž – řečeno s Carlem Ginzburgem – *mikrodějiny* neboli – slovy Benjaminova – *dějiny kartáčované proti srsti*.¹⁴ V tomto smyslu jsou pro Benjaminova sběratel i autor *revolucionáři dějin*.¹⁵ Zároveň je třeba dodat, jak upozorňuje i Arendtová, že Benjamin i přes svou kritiku tradice trval na její záchraně.¹⁶ Hledáme-li řád, musíme být podle Benjaminova připraveni jej

10 Tamtéž, s. 53.

11 Benjamin, W., Jednosměrná ulice. In: týž, *Výbor z díla*. III: Psaní vzpomínání, c.d., s. 53. V „Jednosměrné ulici“ najdeme různé variace motivu násilí, podobné těm, jež zde Benjamin evokuje; například: „Jako kdyby byli lidé uvěznění v divadle a volky nevolky, museli sledovat kus na jevišti, jako kdyby ho museli pořádku dokola činit předmětem myšlení a mluvení, ať už chtějí nebo nechtějí.“ Tamtéž, s. 19.

12 Všechny tyto pojmy pojednává Benjamin zejména v konvolutu N; viz Benjamin, W., N [Teorie poznání a pokroku]. In: týž, *Výbor z díla*. II: Teoretické pasáže, c.d., s. 120–163. Martin Ritter pak pojmy pregnančně propojil ve své interpretaci Benjaminovy koncepce poznání. K „záblesku pravdy“ a „dialektickému obrazu“ viz zejména Ritter, M., *Poznáním osvobodovat budoucí. Benjaminova teorie pravdy*, c.d., s. 138 nn., zde s. 152. K „cézurě“ tamtéž, s. 146.

13 Arendt, H., *Walter Benjamin (1892–1940)*, c.d., s. 61.

14 K tomu viz Benjamin, W., O pojmu dějin. In: týž, *Výbor z díla*. II: Teoretické pasáže, c.d., s. 307–316, zde s. 310. Dále například viz Ritter, M., *Poznáním osvobodovat budoucí. Benjaminova teorie pravdy*, c.d., s. 147.

15 Arendt, H., *Walter Benjamin (1892–1940)*, c.d. s. 57.

16 Tamtéž, s. 59.

v duchu sběratele prověřovat chaosem („konzervátor [se] nečekaně proměňuje v ničitele“).¹⁷ Činit zadost *původnímu* tak znamená vsazovat je do nečekaných konfigurací, tedy proti tradiční praxi. Teprve ve zdánlivě chaotickém celku může pravda vystoupit jako historický svědek přítomnosti.¹⁸

Druhou polovinu výboru uvozuje Benjaminových „Několik úvah o Kafkovi“. Jde o výklad Kafkova „naivního“ odstupu od skutečnosti, který má ovšem maskovat spisovatelův vhléd, že moderní člověk drží svou spásu v rukou jen domněle. Člověk vsadil na rozum jako na prostředek záchrany před katastrofou dějin, podle Benjamina však zapomínáme, že „aby [si] člověk mohl pomoci, musí být blázen“ neboli musí po Kafkově vzoru připustit vlastní ztroskotání.¹⁹ Esej „Vybaluji svou knihovnu. Řeč o sběratelství“, jež je ve výboru druhým Benjaminovým zařazeným textem, pak rozvíjí motivy chaosu a nahodilosti jakožto podmínek pořádku a pravdivosti. Z hlediska úzkého sepětí chaosu a pravdy je podle Benjamina sběratelství vhodným koníčkem. V „důvěrně známém zmatku“ sběratel, potažmo bibliofil, poznává dějiny a historické artefakty v jejich bytostné nahodilosti.²⁰ Vynáší tak na světlo arbitrárnost hodnot, podle nichž předměty kategorizujeme a jimž se s *původním*, respektive s pravdou míváme. Každé pořádní knihovny či textová interpretace pak má být předobrazem skepticizmu, který je třeba aplikovat na vlastní myšlení. Ke každému předporozumění se máme stavět s vědomím, že řád, který spatřujeme ve skutečnosti, je *ne-původní*. Návrat k *původnímu*, „to je ta nehlubší pohnutka přítomná v přání sběratele získat nový předmět“.²¹ Jinak řečeno, sběratelův obdiv ke starobylé novosti či originalitě je přitakáním *dějinné původnosti* vůbec.

Na Benjaminově kritice knihy Maxe Kommerella z roku 1928 lze docenit zejména samotný kritikův styl. Páteří textu je opět pojem *původu*, tentokrát vymezený vůči ideologickému pojetí *původnosti*. Kommerell v Benjaminově interpretaci vytváří ideologický obraz klasicistního německví tím, že dobový heroismus vytrhává z širších dějinných kontextů. Kommerellovi se nepodařilo překročit mysticismus, do jehož rámce německý klasicismus zasadil, a vztáhnout jeho význam a důsledky k nynějšíku, myslí si Benjamin. Svou kritiku vysvětluje odkazem k *původnosti*: „Existují-li nadčasové obrazy, pak rozhodně neexistují nadčasové teorie. Rozhodovat o nich nemůže tradice, nýbrž pouze *původnost*. Pravý obraz může být starý, ale pravá myšlenka je vždy nová. Týká se dneška.“²²

Benjamin v kritice formuluje i vlastní kritický program. Autorovi a kritikovi doporučuje osvojit si „smrtící pružnost myšlenek“. Svůj nárok vykládá pomocí meta-

17 Tamtéž, s. 60.

18 Tamtéž, s. 63 n.

19 Tamtéž, s. 74.

20 Benjamin, W., Vybaluji svou knihovnu. Řeč o sběratelství. In: Kettner, M. (ed.), *Lovení perel*, c.d., s. s. 75.

21 Tamtéž, s. 77.

22 Benjamin, W., Proti mistrovskému dílu. Básník jako vůdce v německém klasicismu In: Kettner, M. (ed.), *Lovení perel*, c.d., s. 90.

fory zápasu s býkem představujícím dějinný původ. Autor se má zbavit „nevinosti umělce“; základem kritiky „musí být něco militantního [...] Kritika, která není ničím než zřením, ztrácí svůj směr a připravuje literaturu o výklad, který jí dluží, stejně jako o její růst.“²³

Agon autorství či násilí myšlení Benjamin spojuje také se sběratelstvím, jež se jako motiv vrací v kritice věnované *Panenkám a loutkovým hrám* Maxe von Boehna (1929). Úkolem sběratele je nazřít v historickém předmětu dějinné jádro neboli klíč k tomu, jak se má daný předmět k současnosti. To podle Benjamin znamená, že sběratel musí – tak jako kritik – „s věrností k věci, k jednotlivosti, kterou u sebe uschovává, spojit tvrdohlavý subversivní protest proti všemu typickému a klasifikovatelnému“.²⁴ Kommerell a von Boehn udělali podle Benjamin tu chybu, že konkrétní dějinné fenomény svými interpretacemi izolovali v historických kategoriích, aniž by jim vtiskli „nový život“. Ten přitom dle Benjaminových slov nemá spočívat v tom, že „popustí uzdu svým bezvýznamným emocím“, nýbrž ve schopnosti „vytvářet dějiny z odpadu“, neboli ve zmíněné pozornosti vůči přehlíženému, jež předmět textu činí něčím bytostně *nekategorizovatelným*.²⁵

Pro čtenáře, který by chtěl publikaci využít k badatelské činnosti, kniha nenabízí dostatek informací o zdrojových textech a neposkytuje vysvětlení editorova záměru, což lze považovat za její největší slabinu. Soubor textů nicméně přesvědčivě hovoří sám za sebe, neboť představuje koherentní výpověď o významných, dosud nedostatečně zbádaných benjaminovských motivech. Ocenit lze také preciznost překladu a aranžmá, které vytváří ucelený rámec pro pochopení Benjaminova kritického myšlení. Editorovi a nakladatelům se podařilo zkompileovat výmluvnou konstelaci textů, v nichž se rýsuje průsečík mezi Benjaminovým ideálem kritiky, metody a stylu. Všechny tyto ideály se protínají v myšlence, že věrnost textu předpokládá práci s vlastním uvažováním, tj. uvažování v souladu s určitou tradicí, jež je autor zároveň s to zpochybnit z autority díla. Porozumět pak obecně znamená „připravít [se] o ‚klid myslí‘“ a připustit bytostnou neuspořádanost dějinné skutečnosti, v níž má každý (*tradovaný*) řád svůj původ.²⁶

Brecht, jehož *Krejcarověmu románu* (1934) je věnován poslední Benjaminův text ve sborníku, tvrdil, že člověk se musí naučit *myslet prostě*. Benjamin tento citát využívá k co možná nejexplicitnějšímu vyjádření toho, co pro něj znamená výše vyložená hermeneutika a nároky, které před ni klade: „...prosté myšlení... dialektika produkuje jako svůj protiklad, zahrnuje je [totiž myšlení] v sobě a potřebuje je. Prostým myšlenkám náleží v dialektickém myšlení zvláštní místo, protože představují nasměrování teorie k praxi.“²⁷ Benjaminovu přitakání dialektice v souvislosti s jeho

23 Tamtéž, s. 91.

24 Benjamin, W., Ke chvále panenek. Kritické glosy k *Panenkám a loutkovým hrám* Maxe von Boehna. In: Kettner, M. (ed.), *Lovení perel*, c.d., s. 95.

25 Tamtéž, s. 96 n.

26 Arendt, H., Walter Benjamin (1892–1940), c.d., s. 53.

27 Benjamin, W., Brechtův *Krejcarový román*. In: Kettner, M. (ed.), *Lovení perel*, c.d., s. 104.

pojetím dějin a tradice je třeba věnovat vážnou pozornost a pro to v této recenzi není prostor. Jednou z implikací tohoto principu však zůstává – dnes stejně jako jindy – vážná (téměř nietzschovská) výzva. Člověk musí odvrhnout své předporozumění jako svou poslední jistotu, aby osvobodil zotročené myšlení všech.

Josefína Formanová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

josefina.formanova@ff.cuni.cz